

Klasifikace predikátorů; valence a intence

1. Definice predikátoru

Predikátor (PRED) = jeho lexikálněsémantický komponent vyjadřuje příznaky objektů a vztahy mezi objekty, tj. stavy, děje a jejich změny
= jeho gramatický komponent umožňuje tyto příznaky a vztahy aktualizovat, tj. vyjadřovat čas a modus

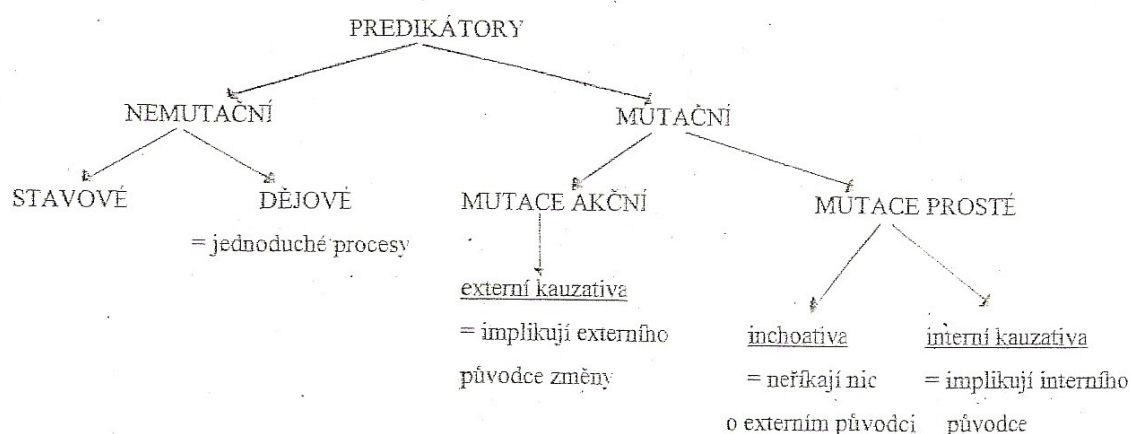
2. Klasifikace predikátoru

- Je třeba rozlišovat sémantickou (významová stránka) a syntaktickou (výrazová stránka) klasifikaci predikátoru.
- Na rovině významové stavby věty pracujeme s termíny **intence** = schopnost predikátoru vytvářet funkční pozice = **aktanty** (argumenty, participanty).
- Na rovině povrchové stavby věty pracujeme s termíny **valence** = schopnost predikátoru vázat na sebe jistý počet syntaktických, valenčních pozic = **komplementy**

3. Sémantická klasifikace

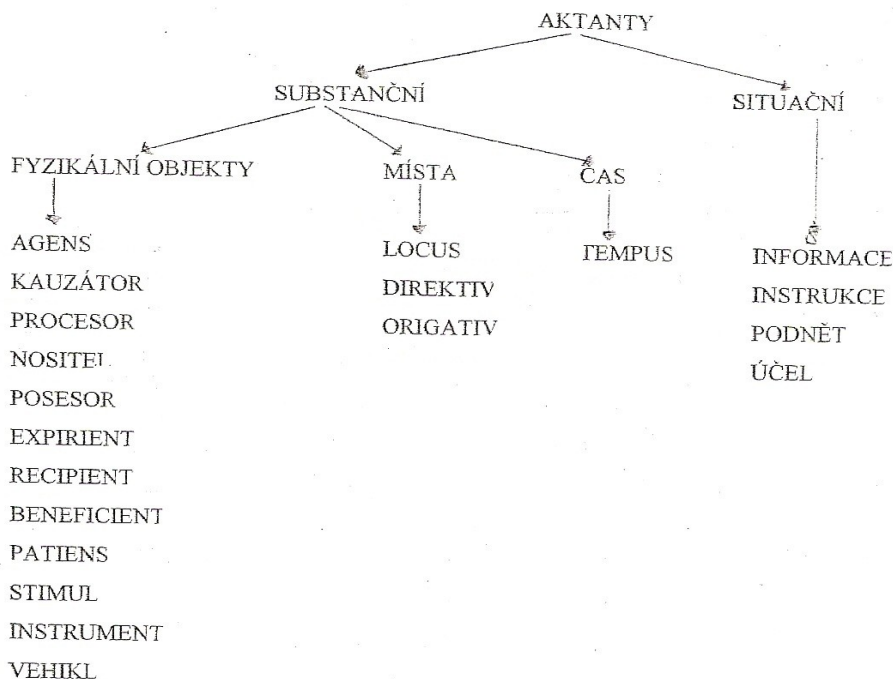
3.1 Sémantické role predikátorů

- Účelem této klasifikace je postihnout sémantické rysy predikátorů.
- Klasifikace je založena na tom, zda predikátory implikují nebo neimplikují ve své významové struktuře změnu (mutaci). Změnu chápeme jako přechod z nějaké výchozí situace do situace závěrečné.

3. 2 Sémantické role aktantů

- Podstatným rysem predikátorů je to, že ve své sémantické struktuře implikují různý počet aktantů a jejich sémantické role.

4. Syntaktická klasifikace predikátorů

- valenční syntax – přisuzuje určitému slovesnému tvaru (VF) roli základního organizačního prvku
- VF má schopnost vyžadovat jistá závazná doplnění (komplementy), která tvoří gramatickou kostru věty, na jejímž půdorysu se tvoří výpovědi
- ❖ valence je tedy schopnost slovesa vázat na sebe jistý počet syntaktických pozic (komplementů) a předurčuje svým komplementům, jakým mají být slovním druhem a jakou mají mít pádovou formu

košík + S₂ – např. *košík jablek, hrušek...* (**košík jablka, jablkům*)

hod + S₇ – např. *hod oštěpem, kamenem...* (**hod oštěp, oštěpech*)

delší než + S₁ – např. *delší než Petr, bratranec, otec...* (**delší než Petra, Petrovi*)

vidí + S₁ + S₄ – např. *Petr, matka...* *vidí Pavla, otce...* (**Petrovi vidí Pavle*)

sedává + S₁ + místo(ADV) – např. *Petr, otec...* *sedává v koutě, na střeše...* (**otce sedává koutem*)

- valence je také omezena sémantickými aktanty, nějak souvisí s významem (**košík nosorožců, *hod deštěm, *sedává v tužce*)
- aniž víme, co chceme říct, jsme intuitivně schopni přiřadit určitým slovesným tvarům jisté syntaktické pozice

hodilněkdo hodil něčím
považujeněkdo považuje někoho za něco
koupíněkdo koupí někomu něco
bude se váletněkdo se bude válet někde
vyprávíněkdo vypráví o něčem

- tato vlastnost VF tvořit gramaticky správné věty se zaznamenává pomocí zápisu, který se nazývá **gramatický větný vzorec (GVV)**
- **GVV** = symbolické zachycení formálně-syntaktické stránky větných struktur, v němž se reflektuje organizující role predikátorových výrazů daná jejich valenční schopností a postihující počet, morfologickou formu a obsazení valenčních pozic

➤ valenční pozice mohou být realizovány:

substantivem (S_{ČSĚ})
adjektivem
adverbiem (ADV)
větou (konj SENT)
dějovým substantivem (výsledek nominalizace)
infinitivem (výsledek nominalizace)

Úkol: u zmíněných VF nakreslete GVV

hodil
považuje
koupí
bude se válet
vypráví

Valenční pozice jsou:

1. **obligatorní** = musí být vždy realizovány (*Matka navštívila babičku*).
2. **potenciální** = nemusí být výrazově realizovány, např. český podmět je vždy potenciální – (*Petr*) kouří, ale potenciální může být i předmět – *Čte (pohádku)* a příslovecné určení – *Vystoupila (z vlaku)*

- na základě této teorie se pak rozlišují dva typy větných členů:

Kvůli pocitu viny koupil opilý otec malému Pavlíkovi k narozeninám vláček.

- základové větné členy (**obligatorní a potenciální**) – *otec koupil Pavlíkovi vláček*
- nezákladové větné členy (**fakultativní**) – *kvůli pocitu viny, opilý, k narozeninám*

Úkol: Určete, které větné členy jsou v následujících větách valenčně vázaným doplněním přísudkového výrazu. Jde o valenci obligatorní, nebo potenciální? Určete, které větné členy jsou fakultativní, nejsou valenčním doplněním přísudku.

Kalendář stojí na stole. Stýská se mi po škole. Já jsem zvědavý na Evu. Mlčím jako ryba. Dnes je zamračeno. Vichřice poškodila celý les. Bydlím už léta v Brně. To víno kvasí nějak pomalu. Všechno jsem ti odpustil. Lampa ještě svítila. Celý den leje jako z konve. Připravil mě o čas.

Valenční pozice jsou / Forma vázaných pozic:

- s tvarově fixovanou formou (substantiva a adjektiva v určité formě – V_{cas})
- s tvarově nefixovanou formou (adverbiále – je diktován pouze význam, forma vyplývá z významu – $V_{non cas}$)

Typy VF podle valence

(V je jakákoliv valenční pozice)

VF	<i>Prší.</i>
VF – V	<i>Došlo k boji.</i>
VF – V – V	<i>Petrovi se daří dobře.</i> <i>Loupá mě v kříži.</i>
V – VF – V	<i>Petr bije Pavla.</i>
V – VF – V – V	<i>Matka darovala synovi knihu.</i>
V – VF – V – V – V	<i>Matka vpletla dceři do vlasů mašli.</i>

- valence není totéž co rekece, je to termín nadřazený – rekece se omezuje jen na tvarově fixovanou pravou valenci, zatímco valence zahrnuje také levovalenční (podmětovou) pozici a některé pravovalenční adverbiální pozice

- podle významu může mít jedno sloveso různou valenční schopnost:

mít - někdo má něco

- mít někoho za někoho

Úkol: Které z následujících vět nejsou gramaticky správné? Zdůvodněte proč. Pak věty upravte tak, aby gramaticky správné byly.

Čestující vystoupil. Maminka prodala. Omdlel. Sestra navštívila v nemocnici. Učitel pochválil. Já jsem potkal v pasáži. Děsí mě. Vyndal z kapsy. Spisovatel napsal. Opiš. Strčil do kapsy. Strčil do souseda. Kuchařka vařila. Bolí mě. Napadlo mě. Strčil klíč. Netvař se.